

- ש: רגע, סליחה אלה. מקודם אנחנו הזכרנו את היודנראט, ואת אמרת שהיודנראט היו עושים כל מיני פעילויות. אז אנחנו נחזור קצת.
- ת: כן, נכון, הם היו עושים למשל ימי-הולדת לילדים.
- ש: מי היו בדרך כלל האנשים שהיו ביודנראט? הם הציעו את עצמם להיות ביודנראט, או שהגרמנים בחרו אותם?
- ת: אני לא יודעת, אבל אני חושבת שאולי בחרו אותם, אבל הם עבדו עם הגרמנים.
- ש: אבל אלה היו אנשים שגם מקודם הם היו מכובדים בקהילה?
- ת: אני לא יודעת, זה אני לא יודעת, אבל אני חושבת שלא, שקודם הם לא היה ראשי הקהילה, אלא שזה היה רק בזמן המלחמה.
- ש: הם לא היו מקודם ראשי הקהילה, אנשים בעלי השכלה או משהו כזה?
- ת: לא, לא, אני לא חושבת שהם היו מקודם ראשי הקהילה, הם לא היו דווקא אנשים בעלי השכלה.
- ש: והם עבדו עם הגרמנים?
- ת: כן, הם עבדו עם הגרמנים, הם עשו מה שהגרמנים אמרו להם לעשות. הם חילקו כרטיסים לאוכל, והם חילקו אנשים לעבודה.
- ש: זאת אומרת, הם החליטו מי יעבוד ואיפה יעבוד?
- ת: תראי, אלה שלא היה להם מקצוע, לא היו יכולים לעבוד בעבודה שהיה דרוש בה בעל-מקצוע, אז האנשים האלה עבדו למשל בפירוק בתים.
- ש: כלומר, עבדו בעבודות שחורות?
- ת: כן, עבדו בעבודות שחורות, בכל העבודות השחורות האלה עבדו יהודים.
- ש: ומי שעבד היה מקבל תלושי אוכל?
- ת: כן, מי שעבד היה מקבל תלושי אוכל.
- ש: והם היו עושים גם ימי-הולדת?
- ת: כשאנחנו היינו עוד בבית, זה היה עוד לפני הגטו, הם היו עושים לילדים ימי-הולדת.
- ש: והם היו מביאים גם את האוכל, למשל את העוגה?
- ת: כן, בטח, היה שם הכול, הם הביאו את הכול, להם היה הכול.
- ש: היה להם יותר אוכל מאשר לאנשים האחרים?
- ת: כן, בטח שהיה להם יותר אוכל מאשר לאנשים האחרים, כי הם חילקו את המנות, אז מי בדק כמה הם נתנו, למי הם נתנו, ואיך הם נתנו?

ש: מאיפה בא האוכל, הגרמנים סיפקו את האוכל או האוקראינים?

ת: אני לא יודעת מאיפה קנו את האוכל הזה. כשהיינו עוד בבית, אני חושבת שקנו את זה בחנויות כאלה כמו סופר, היה אצלנו, היה גם משהו כמו צרכנייה, אז יכול להיות ששם קנו.

ש: עכשיו, איך האנשים הרגישו כלפי היודנראט, הם הרגישו שאנשי היודנראט מסדרים להם את החיים, או שכעסו עליהם?

ת: אנשים כעסו על אנשי היודנראט, בטח שכעסו עליהם.

ש: ועל המשטרה היהודית?

ת: על המשטרה היהודית גם כעסו. אבל בין אלה היו גם אנשים טובים. אני לא יודעת, אולי הם חשבו שבצורה כזאת הם יישארו לחיות או משהו כזה. כי אני זוכרת שהיה שם שכן שלנו, שהוא היה מוסיקאי, אח שלו היה עורך-דין, אבא שלו היה מאוד מכובד בקהילה, והוא הלך להיות שוטר במשטרה היהודית. אני לא מאמינה שהוא הלך להיות שוטר רע, אני לא אאמין לזה. אבל יום אחד לקחו את כל השוטרים היהודים האלה ביחד עם האנשים שאספו אותם, והרגו את כולם.

ש: הרגו אותם ביער?

ת: כן, הרגו אותם ביחד. אחר-כך היו שוטרים יהודים אחרים. כשהיינו במחנה העבודה, שם כבר לא הייתה משטרה יהודית.

ש: רק כשהייתם בגטו הייתה משטרה יהודית?

ת: כן, רק כשהיינו בגטו הייתה משטרה יהודית.

ש: היו עוד איזה שהן פעולות תרבות בגטו, אם היו למשל מוסיקאים, האם היה איזשהו קונצרט או איזשהו משהו כדי לשמח את האנשים?

ת: אני לא יודעת, יכול להיות שהיה, אבל אני לא יודעת. אולי בגטו השני, שהגטו השני היה גדול יותר, אולי שם כן היה, אבל אני לא יודעת. אולי הצעירים היו נפגשים, כלומר, לא צעירים שהיו בגילי, אלא צעירים מבוגרים יותר, סטודנטים או משהו כזה.

ש: צעירים בני שבע-עשרה, שמונה-עשרה.

ת: כן, אולי הם היו נפגשים, אבל אני לא יודעת, אני באמת לא יודעת על פעילות, בכל אופן אצלנו לא הייתה פעילות.

ש: היו מספרים בדיחות שחורות מקבריות, היו מתברים וכותבים שירים ככה?

ת: היו הרבה כאלה שכתבו יומנים, גם אני כתבתי יומן כזה.

ש: ואיפה היומן שלך?

ת: היומן שלי הלך לאיבוד בדרך. בדרך כשברחנו מפולין עברנו מפולין לצי'כיה, הייתה לי כזאת מזוודה קטנה, ששם היו תמונות, בין התמונות היה לי כסף מוסתר ועוד כל מיני דברים כאלה, ואני שכחתי את המזוודה.

ש: עם היומן שהיה בתוך המזוודה?

ת: כן, עם היומן שהיה בתוך המזוודה. אנחנו נסענו עם מכוניות, אבא תפס מכונית משא רוסית, שהם לקחו אותנו בשביל לעבור את הגבול. אז אני השארתי את המזוודה הזאת בזמן העלייה למשאית.

ש: אלה, יום השחרור?

ת: ביום השחרור יצאנו מהמסתור ששם היינו.

ש: את זוכרת באיזה חודש זה היה?

ת: אני חושבת שזה היה באוקטובר, זה היה אז ככה שהתחיל כבר החורף. אני חושבת שזה היה באוקטובר. יצאנו משם, והלכנו הביתה. באנו הביתה.

ש: הייתה הרגשת שמחה?

ת: לא, לא הייתה הרגשת שמחה.

ש: הייתם אפאטיים?

ת: כן, היינו אפאטיים, אנחנו לא שמחנו. אולי אחר-כך, כי הרי הגיל עושה את שלו. אני דווקא הייתי מאוד שמחה, אני אהבתי מאוד לבלות. לשיר אני לא יודעת, אבל אהבתי לשיר, וקינאתי במי שיודע לשיר. בכל אופן כשיצאנו, יצאנו בלי כלום, לא היינו לבושים.

ש: אבל בכל זאת נשאתם כולכם בחיים?

ת: כן, נשארנו כולנו בחיים, נשארנו משפחה, שזה היה דבר מאוד נדיר אצלנו בעיר בוריסלאב (Boryslaw).

ש: זה היה נס גדול?

ת: כן, זה היה נס גדול, וזה הכול הודות לאבא שלי. לאבא היה את, שהוא היה עשיר מאוד, שהיה לו בית-חרושת למזוודות ולתיקים והיו לו שלוש חנויות. חנות אחת הייתה לו שם, שאמרתי לך איפה ששתו..., אז זאת הייתה חנות למתנות כאלה.

ש: לדברי לוקסוס כאלה?

ת: כן, לדברי לוקסוס כאלה. היו לו גם שתי חנויות בדוהוביץ' (Drohobycz), הוא היה אדם עשיר. אבא אמר לו אחר-כך, כשהביאו אותו אלינו לבוריסלאב (Boryslaw), כי שם בדוהוביץ' (Drohobycz) כבר חיסלו את כולם, ואותם מצאו, אז הביאו אותם אלינו למחנה בבוריסלאב (Boryslaw) בשביל להוציא אותם. זאת הייתה פעם שניה ולא פעם ראשונה כשעשו כבר אקציה במחנה. אבא אמר לו: "אם יש לך כסף, אז אני אסדר לך מקום מסתור". הוא אמר לאבא: "אי לי כסף". אבל אבא ידע שיש לו כסף. אז הוא הלך ככה עם המשפחה שלו. בן אחד שלו, שהוא היה סטודנט באיטליה, כשפרצה המלחמה הוא רצה לחזור הביתה, אז כתבו לו: "לא, אל תחזור אלינו, תיסע לאמריקה, שם יש לנו קרובים". הוא באמת ניצל, הוא נסע לאמריקה. אבל הבן-דוד הזה נהיה מזה חולה, שהוא נשאר לבד מכל המשפחה שלו, שהוא לא חזר הביתה, שהוא נשאר לבד מכל המשפחה שלו, ושההורים שלו עם שתי האחיות נספו. הייתה לו כבר גם חברה, וגם היא נספתה. אני ביקרתי אותו באמריקה, וראיתי איך שהוא חי עם העבר שלו תמיד ועם התמונות, הוא לא היה בכלל בן-אדם שמח. הוא התחתן, נולדו לו שלושה ילדים. הוא לקח גם אישה שהייתה יוצאת שואה, אבל...

ש: הוא לא התגבר?

ת: לא, הוא לא התגבר. תשמעי, יש טיפוסים, אני חושבת שישנם אנשים שמתגברים, וישנם טיפוסים שסוחבים את זה קשה. בכל אופן חזרנו הביתה ולא היה לנו כלום. השכנה לקחה אותי אליה הביתה, והיא נתנה לי מיטה. אני לא אשכח את זה, שהיא נתנה לי מיטה עם כלי מיטה לבנים ושמרכת פוך. זאת הייתה מיטה כמו של בן-אדם, ובאמת היה לי אצלה בית. בבית שלנו לא היו מיטות. כדי להשיג אוכל, אחי היה הולך, לא רחוק מאיתנו עמדו שם חיילים של הצבא הרוסי, אז אחי הלך לשם, והם היו נותנים לו אוכל. הם נתנו לו לחם, אבל את יודעת איזה לחם זה היה? זה היה לחם לא אפוי, זה היה לחם קשה כזה, זה היה נורא, אבל את זה היינו אוכלים, בהתחלה ככה היינו אוכלים. עד שאבא הלך לעבוד.

ש: אבא עבד שוב באותו מקצוע?

ת: כן, אבא עבד שוב באותו מקצוע, ואז אימא חזרה שוב לאפות לחם. אבא היה מביא הביתה קמח, אימא הייתה עומדת כל הלילה, והיא הייתה אופה לחם. אבל כמה היא יכולה הייתה לאפות בכזה תנור שהיה לנו. היא אפתה כל הלילה. בבוקר אנחנו הלכנו לבית-הספר, ובדרך היינו מביאים את הלחם הזה לחנויות. ככה הרוויחו קצת כסף,

שכמו שאמרתי לך, זה הלך אחר-כך עם התמונות. אז התחלנו כבר גם להתלבש קצת. ככה היינו שם בבוריסלאב (Boryslaw) עד '45, היינו שם כמעט שנה. אחר-כך נסענו לפולין, שוב השארנו מה שהיה לנו, למרות שבעצם לא היה לנו כלום, לא היה לנו מה לקחת.

ש : לאיזה מקום בפולין נסעתם?

ת : אנחנו נסענו לפולין, והגענו למקום בשם ביטום (Bytom), שקראו לו גם בייטם. המקום הזה היה פעם גרמניה, כי את יודעת שחילקו גם-כן את פולין.

ש : זה איפה שהיה ברסלאו (Breslau), על-יד ברסלאו (Breslau)?

ת : כן, כן, זה על-יד ברסלאו (Breslau) במקומות האלה.

ש : זה בגבול שבין פולין לגרמניה.

ת : כן, אבל זה נמצא בחלק, שיש לזה שם גרמני של החלק הזה. כמו למשל שאצלנו זה היה בגליציה, כמו פולין מרכזית, היו חלקים כאלה, ככה גם לזה יש שם.

ש : זה באזור של דנציג (Danzig)?

ת : לא, דנציג (Danzig) זה על-יד הים.

ש : את מתכוונת לפרוזדור כזה למסדרון.

ת : כן, זה פרוזדור כזה, מסדרון. בכל אופן שם בביטום (Bytom) היינו במשך שלושה שבועות. כשירדנו מהרכבת אבא הלך לחפש איפה לגור, אז אמרו לו, שישנה שם גרמנייה אחת, שהיא גרה לבד. נכנסנו לשם, בחדר אחד אנחנו גרנו, ובחדר השני הגרמנייה הזאת הייתה גרה. היא לא הייתה כל היום בבית, אני לא יודעת לאן היא הייתה הולכת, ואנחנו גרנו שם בביטום (Bytom) שלושה שבועות. אחרי שלושה שבועות אבא אמר: "פה זה יהיה גם רוסיה, אנחנו נוזז גם מפה". התחלנו ללכת, רצינו לעבור את הגבול לצ'כיה. באנו לעיר שנמצאת על הגבול...

ש : זה בסלובקיה?

ת : לא, לא, זה היה חצי פולין וחצי צ'כיה, עיר כזאת, ששכחתי את השם שלה. אבא העמיד אותנו שם בפינה אחת, והוא הלך להתעניין איך עוברים שם את הגבול. עמדנו שם, כלומר, עמדה שם אישה עם ילדים ועם חבילות, אז עבדו שם גויים ושאלו אותנו: "מה אתם עושים פה?" אימא שלי אמרה להם: "אנחנו רוצים לעבור את הגבול". באו מהמשטרה, לקחו אותנו למשטרה, ועצרו אותנו. הפחד היה, שלקחנו איתנו את הבן-

דוד, שהוא ברח מהצבא. נתנו לבן-הדוד שם אחר, כי הרי ניירות בכל מקרה לא היו לנו, אז קראו לו שם אחר.

ש: זאת הייתה המשטרה הפולנית שעצרה אתכם?

ת: כן, זאת הייתה המשטרה הפולנית שעצרה אותנו. ישבנו שם בבית-הסוהר, ועשו לנו משפט. את הכסף שמצאו אצלנו לקחו לנו, ושחררו אותנו על תנאי, כי הם חשבו שאנחנו נישאר. יצאנו מבית-הסוהר. שם היה איזשהו בניין שהיו שם יהודים מהעיר הזאת, שהם חזרו לעיר שלהם, ולא היה להם לאיפה ללכת, אז הם הלכו לשם וגרו שם. אנחנו גם הלכנו לשם, ששם זה היה המקום שהשארתי את התמונות. היינו שם בבניין הזה, ואבא נסע בחזרה לקראקוב (Krakow) בשביל לחפש אנשים, שהוא יוכל להלוות מהם כסף כדי שיהיה לנו כסף לנסוע. אבא מצא שם מישהו אחד, שהוא היה לווה מאיתנו על אחוזים, ההורים שלי היו מלווים על אחוזים, כמו שיהודים היו מלווים כסף על אחוזים. הוא תמיד היה לווה מאיתנו, ולקראת הסוף הוא נשאר חייב לנו, כי זאת הייתה מלחמה. אבא ראה אותו והוא אמר לו: "עכשיו אני בא אליך, שאתה תחזיר לי את החוב". הוא אמר לאבא: "אין לי", והוא לא נתן לאבא את הכסף. אבא חזר בלי שום דבר, ושוב לא היה לנו כסף כדי לנסוע. אבל לא היינו צריכים לנסוע, כי בעצם הכול היה שבור, הרכבות היו שבורות, ומי לקח אז בכלל כסף? אבל כדי לעבור את הגבול, היינו צריכים בן-אדם שיעביר אותנו את הגבול.

ש: מורה דרך.

ת: כן, מורה דרך. אבל לא היה, אז אבא התעניין, הוא שאל, שאל, והוא אמר לנו, שאנחנו נלך לבד. ככה הלכנו לבד, ועברנו את הגבול לבד.

ש: עברתם לצ'כיה?

ת: כן, עברנו לצ'כיה. כשעברנו את הגבול לצ'כיה, נסענו משם עם הרכבת לפראג (Praha). מחוץ לפראג (Praha) היה שם כזו מחנה, ששם גם-כן התאספו יהודים, ומשם מהמחנה הזה נסעו הלאה.

ש: זה כבר היה מאורגן על-ידי הג'וינט או הסוכנות?

ת: לא, זה לא היה מאורגן, אלא יהודים התארגנו לבד. לקחו כסף, מי שידע ונסעו. כשבאנו לשם, היינו שוב צריכים לשלם כסף בשביל לעבור לגרמניה. אבל לא היה לנו כסף בשביל לשלם כדי לעבור לגרמניה. לצ'כיה עברנו, עכשיו אני נזכרת, שעברנו עם המשאית של הרוסים, שהם העבירו אותנו לצ'כיה. אחר-כך כשהלכנו לגרמניה, אז

הלכנו ברגל, כשעברנו מצי'כיה לגרמניה הלכנו ברגל. הגענו לגרמניה, שם לקחנו רכבת, והגענו למינכן (Muenchen). מינכן (Muenchen) הייתה שבורה לגמרי.

ש : כלומר, היא הייתה הרוסה?

ת : כן, מינכן (Muenchen) הייתה הרוסה לגמרי. שם היה מוזיאון, שקראו לזה דויטשה מוזיאון. אני לא יודעת מאיפה אבא ידע לאן ללכת, אני באמת לא יודעת. בכל אופן הגענו לשם לדויטשה מוזיאון, ושם חילקו את האנשים למחנות עקורים. שם כבר ישבו, אני לא יודעת אם זה היה הגיוני, יכול להיות שזה היה הגיוני, או שהם היו מהצבא האמריקאי, אני לא יודעת מי הם היו. משם שלחו אותנו לפרנוואלד (Fohrenwald), שזה היה מחנה עקורים, D.P. לאגר.

צד שלישי:

ש : אם-כן, אלה, מה הזיכרונות שלך ממחנה העקורים בפרנוואלד (Fohrenwald), איך זה היה שם?

ת : הזיכרונות שלי ממחנה העקורים בפרנוואלד (Fohrenwald) דווקא לא רעים. הגענו לפרנוואלד (Fohrenwald), קיבלנו שם חדר גדול לחמישה אנשים, כי שם חילקו חדר כזה בין ארבעה זוגות. בדרך כלל לא היו משפחות, אלא היו אנשים בודדים, אז תיכף אחרי המלחמה היו זוגות, כי כל אחד חיפש קצת מישהו קרוב. אבל אנחנו הגענו משפחה, ושם היה בן העיר שלנו מבוריסלאב (Boryslaw), שהוא היה מחלק את הדירות. אנחנו קיבלנו שם חדר למעלה, למטה היו שני חדרים, והשירותים היו גם למטה, שם הייתה גם אמבטיה, היה טוש וכיור, הכול היה למטה. כי זה היה כזה בית משפחתי, אבל כל הדברים של השירותים היו למטה. שם בפרנוואלד (Fohrenwald) הלכנו שוב לבית-ספר בחזרה.

ש : לאיזו כיתה את נכנסת?

ת : אני חושבת שאולי נכנסתי לכיתה ד', אבל כל אלה שהיו שם היו בערך בגילי.

ש : זאת אומרת, לא היו שם בכיתה קטנים ואת היית גדולה?

ת : לא, לא היו שם בכיתה קטנים ואני הייתי גדולה, אלא היו כיתות של קטנים יותר. למשל אח שלי היה קטן יותר, והוא הלך לכיתה נמוכה יותר של קטנים יותר. אני הלכתי כבר עם ילדים גדולים יותר. היו שם מורים, שאולי הם היו גם מורים לפני המלחמה, ואולי הם לא היו מורים לפני המלחמה, אבל בכל אופן הם לימדו אותנו. שם התחלנו כבר להתלבש, היו שם כבר פעילויות, היה שם תיאטרון והיו ריקודים.

בפורים התחפשנו, אבא שלי התחפש בפורים. כי שם קיבלנו בגדים מהגוינט, אז קיבלנו כל מיני בגדים, והיו שם פיז'מות אדומות. אבא לבש שם כזאת פיז'מה אדומה, וככה הוא התחפש. התחלנו לחיות. היה שם מטבח, שחילקו אוכל, אבל מי שרצה קיבל מצרכים, והיה יכול לבשל בבית. הכול חילקו שם. הייתה שם נוחיות, היה שם בית-משפט, אבא שלי היה שם בבית-משפט. הייתה שם מסגרייה, אז אבא גם הלך לעבוד שם במסגרייה. היו שם חוגים.

ש : באיזה חוגים את השתתפת שם?

ת : אני הלכתי שם ללמוד לתפור, כי היה לי כזה חוש לתפירה. אחר-כך רציתי ללכת ללמוד להיות אחות, אבל לא נתנו לי. אימא שלי אמרה לי : "זה לא בשבילך", ואני מצטערת על זה. אימא אמרה לי : "זה לא בשבילך". אז הלכתי ללמוד להיות מנהלת חשבונות. הייתי נוסעת שם בגרמניה לכפר על ידינו, הייתה שם גרמנייה, שהיא הייתה מלמדת אותי להדפיס על מכונת כתיבה, ולמדתי הנהלת חשבונות, אבל אני בכלל לא עבדתי בזה.

ש : אנה, תגידי לי בבקשה, מה היו שופטים שם בבית-משפט?

ת : כמו שאת יודעת, הרי בין יהודים יש כל מיני סכסוכים. הייתה שם משטרה, היה שם בית-משפט, היה שם רב ורבנית. היה שם הכול במקום, כמו בעיר.

ש : אנשים שם היו מפולין, ומאיזה עוד מקומות היו?

ת : היו שם אנשים מפולין, מהונגריה, מרומניה ומצ'כיה. לא היו שם אנשים מיוון, אנשים מיוון שהיו במחנות.

ש : כן, היו במחנות אנשים שהיו מיוון, מסלוניקי (Thessaloniki).

ת : כן, היו במחנות אנשים מיוון, אבל אצלנו במחנה לא היו אנשים מיוון, אצלנו היו רק אירופאים.

ש : ואיך הייתה האווירה בין כל הגלויות השונות?

ת : הייתה אווירה טובה מאוד בין כולם, לא היה הבדל. היה רק הבדל של שפה, כי לא כולם ידעו את השפה היידיש, יידיש הייתה שם השפה המדוברת. אני אמרתי לך, שאני לא ידעתי יידיש, אבל שם למדתי יידיש.

ש : ושם בעצם החלטת שאת נוסעת לישראל ולא לאמריקה?

ת: כן, שם אני החלטתי שאני נוסעת לישראל לא לאמריקה. בן-גוריון בא אלינו פעם לשם לפרנוואלד (Fohrenwald). היו באים אלינו אנשים מישראל. אנחנו גם היינו נוסעים למינכן (Muenchen), והיינו חולכים שם להפגנות. אני לא הייתי באף תנועת נוער.

ש: גם אחיך לא היה בתנועת נוער?

ת: אחי כן היה בתנועת נוער.

ש: באיזו תנועה הוא היה?

ת: הוא היה בתנועת נוער של הפועלים בנוער העובד אולי?

ש: בנוער הציוני?

ת: כן, משהו כזה, הוא היה בנוער הציוני, ואני סחבתי אותו לפה לישראל. אני יודעת מה עשיתי? אבל עשיתי.

ש: כשאת עשית את זה, עשית את זה מתוך הכוונות הכי טובות.

ת: נכון, כשאני עשיתי את זה, עשיתי את זה מתוך הכוונות הכי טובות.

ש: וזה מה שקובע. לא הייתה לך שום מחשבה אחרת.

ת: כן, נכון. אבל כשהגענו לפה לארץ היה גם סיפור.

ש: הקליטה שלכם הייתה קשה?

ת: כן, הקליטה שלנו הייתה מאוד קשה. היה פה צנע.

ש: אבל לכולם היה אז צנע.

ת: אבל לא היה לנו אף אחד

ש: אבל גם אלה שגרו פה מקודם היה להם צנע.

ת: כן, אבל אלה שגרו פה מקודם, הם הכירו את המכולת, והם הכירו למי שיש בשר, הם הסתדרו טוב יותר.

ש: היה צריך בשביל זה גם כסף.

ת: אבל פחדו פה למכור אפילו בשביל כסף. אבל זה לא היה רק זה, אלא הלכנו לקריית מוצקין, שלחו אותנו לשם בפרוטקציה של הכדורגל... את בעלי הורידו תיכף מהאוניה.

ש: רגע, רגע, לא סיפרת מתי התחתנת?

ת: אני התחתנתי בגרמניה בפרנוואלד (Fohrenwald) בשנת '48. שם בפרנוואלד

(Fohrenwald) פגשתי את בעלי, הוא בא מקבוצה מקיבוץ עם בני העיר שלנו, כלומר,

עם בני העיר בוריסלאב (Boryslaw). את יודעת, אני הייתי עם משפחה....

ש : משפחה זה אבן שואבת.

ת : כן, בדיוק, משפחה זה אבן שואבת. אצלנו היה בית, ככה שמי שבא היה תמיד בא אלינו. הבן-דוד שלי היה אומר לאימא תמיד : "דודה, תגידי לי, מאיפה את לוקחת תמיד שיהיה אוכל בבית? מי שבא יש מה לתת לו. מאיפה את לוקחת את זה?"

ש : הוקוס פוקוס.

ת : כן, הוקוס פוקוס, זה היה ככה שמי שהיה בא ברוך הבא. ככה בעלי בא עם הקיבוץ, ובאו הרבה מהנוער של העיר שלנו, מבוריסלאב (Boryslaw), הם התקבצו בפולין, והם באו לפרנוואלד (Fohrenwald). ככה הוא הלך לשחק אצלנו כדורגל. כולם הלכו לראות כדורגל, היה לו שם, וככה זה יצא.

ש : אלה, תגידי לי בבקשה, את עבדת מחוץ לבית פה בארץ?

ת : אני עבדתי בבית. הייתה תקופה שבעלי היה חולה, שהיה לו אולקוס, ולא ידעו אם זה אולקוס, לא ידעו מה זה, והוא סבל נורא, הוא סבל כאבים איומים. היו לי אז כבר שני ילדים.

ש : מתי הילדים נולדו, הם נולדו כבר בארץ?

ת : כן, הילדים נולדו כבר בארץ. הבת נולדה בשנת 50'.

ש : ואיך קראתם לה?

ת : קראנו לה על שם אימא של בעלי ועל שם סבתא שלי. אימא שלי התעקשה, שאני אתן שם על שם הסבתא שלי. אבל בעלי אמר : "אבל אימא שלי מקום ראשון". אז אימא שלי אמרה לו : "אבל היא האישה, אז מגיע לה שם ראשון". אני אמרתי לאימא : "אימא, אני לא יכולה לעשות את זה, כי זאת אימא שלו". אז רשמנו שני שמות, ועד שהבת שלי לא הלכה להוציא תעודת זהות, היא לא ידעה שיש לה שני שמות. כשהיא הלכה להוציא תעודת זהות, אז היא שאלה אותי : "מה זה השם מאלה?" אמרתי לה : "יש לך שני שמות". אז היא הורידה את השם מאלה. כשהבן נולד, הוא נולד ב-54' שוב היה אותו סיפור. לאימא היה האח הכי קטן, אותו אח שנפטר אחרי שכבר שחררו אותו, אבל הוא היה במחנה, אז אימא רצתה שניתן על שם השם שלו. אבל בעלי אמר : "אני רוצה לתת שם על שם אבא שלי". נתנו שני שמות, אבל הבן לא הוריד את השם השני, הבן השאיר את שני השמות, הוא לא הוריד את השם השני. באנו לפה, בעלי התחיל לשחק כדורגל, והיה מצב לא כל-כך קל. הרבה אנשים חזרו. לנו הייתה הרי אפשרות לנסוע לאמריקה, היו לנו כל הניירות. בעלי אמר לי : "בואי נסובב את הגלגל

וניסע בחזרה". אמרתי לו: "לא, אם אתה רוצה לנסוע, אתה חופשי, אין לנו עוד שום דבר משותף, אין לנו עוד ילדים. אני סחבתי לפה את המשפחה שלי, ואני נשארת פה". הוא אמר לי: "אם את תיסעי אז גם הם ייסעו, תוציאי אותם מפה". אמרתי לו: "לא, אתה חופשי לנסוע, אני לא". אז הוא כבר גם-כן נשאר פה בארץ. אח שלי הלך לצבא, הוא היה בן שבע-עשרה. הוא היה במצב של לא ללמוד ולא לעבוד, לאן לכאן ולא לשם, אז הוא אמר: "אני אלך לצבא, אני אגמור מוקדם יותר את הצבא, ואחר-כך אני אחליט מה לעשות". אבל הוא נכנס לצבא, והוא נשאר שם במשך ארבעים שנה. תראי, אני לא ידעתי על אח שלי, כי הוא התחתן, והוא לא היה גר איתנו, והוא לא היה כל-כך מספר לנו. כשישבתי שבעה נודע לי מי הוא היה, כשבאו אנשים ודיברו איזה בן-אדם הוא היה, איך הוא היה בשביל הצבא, ומה שהוא לא עשה בשביל הצבא. הוא היה אידיאליסט.

ש: כמה זמן לקח לך באופן אישי להרגיש פה בארץ שאת בבית, שאת נמצאת במדינה שטוב לך?

ת: אני התרגלתי, ואנחנו הסתדרנו. זה שבעלי שיחק כדורגל, זה נתן לנו הרבה חיבור. קודם כל, תיכף הייתה לבעלי עבודה. אחר-כך גם עזרו לנו עם הדירה ועם השיכון, כלומר, לי ולהורים שלי. לא שלחו אותנו לאיפה שהוא, אלא נתנו לנו דירה בקריית חיים. בקריית חיים היה שם פעם קיבוץ, הורידו מהמקום הזה את הקיבוץ, ושמו שם שיכונים. היו שם סך-הכול עשרים וארבעה בתים, ואנחנו נכנסנו לשם. היו שם בניינים של ארבעה דיירים. אלה היו דירות קטנות, זה היה חדר וחצי. אבל קודם שכרו לנו, כלומר, מהקבוצה שבה בעלי שיחק כדורגל, הם שכרו לנו בית בנווה שאנן בחיפה. זה היה בית בודד עם מגרש ממש גדול. היינו טיפשים שלא קנינו את זה אז. אבל לא היה שם חשמל, לא היו שם שירותים ולא היה שם מטבח. היה שם מטבח מפת, עשו שם כזאת פינה של מטבח, ששם היה המטבח. גרנו שם, בחדר אחד אנחנו גרנו, בחדר אחד ההורים שלי גרו, והייתה שם מרפסת סגורה, אז גרו שם אח שלי ואח של בעלי, שהוא בא איתנו. בכל אופן שם גרנו. אחר-כך סידרו לנו את השיכונים. אני נכנסתי לראות שם את השיכון, מה היה יכול להיות טוב יותר, היה שם חדר וחצי, היה שם אור, היה לבן, היו שירותים במקום. זה מה שראיתי, והייתי מאושרת שקיבלנו את הדירה הזאת. בדירה הזאת גרנו עד שהדירה הזאת נשרפה. הוספנו שם תוספת פעמיים, כי היה שם איפה להוסיף. הוספנו שם חדריים, עשינו שם מטבח, ועשינו שם מקלחת,

הכול עשינו שם. זאת הייתה שם דירה באמת, שלא הייתי זזה משם. תמיד אמרתי, שאני לא אזוז משם. קודם גרתי שם בגלל ההורים, שהם גרו למטה, ואנחנו גרנו למעלה. אחר-כך אימא נפטרה, ואבא לא רצה בשום אופן להישאר בבית, הוא רצה רק ללכת לבית-אבות. כמה שאני ביקשתי מאבא, ואני אמרתי לו: "אני נשארתי לגור פה רק בגללכם, אני הייתי מחליפה דירה, אבל נשארתי לגור פה רק בגללכם, ועכשיו אתה רוצה לעזוב את הדירה הזאת". אח שלי היה צריך לנסוע לארגנטינה, אז הבעל שלי הלך אליו ואמר לו: "תשמע, בבית זה כמו יום כיפור, אלה יושבת ובוכה, אבא רוצה ללכת". אז אחי הלך לאבא, ואבא הבטיח לו שהוא לא ילך. אבל כמו שאחי נסע לארגנטינה, אבא שלי הלך. הוא נסע לבד, והוא סידר לעצמו מקום במשען. הוא שילם לבד, והוא עשה הכול לבד. הוא בא לחתן שלי, זה היה כשהיה לי כבר חתן, והוא ביקש מהחתן שלי: "אתה תעביר לי את הדברים", וככה היה, החתן שלי העביר לו את הדברים.

ש: אבא שלך היה איש עם יוזמה, והוא נשאר איש עם יוזמה?

ת: כן, אבא שלי היה איש עם יוזמה, הוא נשאר איש עם יוזמה, וככה הוא גם נפטר. הוא נפטר כשהוא היה בן תשעים ושמונה עם שכל מלא. הוא לא רצה יותר לחיות, הוא נשכב במיטה, והוא לא רצה לקום. הוא אמר: "בשביל מה אני צריך לחיות, לאכול ולישון זה נקרא לחיות? אני לא רוצה". ככה הוא נשכב. אם הוא נשכב לא יכולנו להרים אותו, אלא רק על כיסא גלגלים. כל זמן שהוא היה יכול עוד לנסוע, הוא היה בא כל יום שישי לבד באוטובוס אלינו. הוא היה נוסע לים ממשען מאחוזת באידר. הוא היה נוסע משם לים, והוא היה הולך ברגל לאוניברסיטה. הוא היה אדם מאוד פעיל, הוא היה בן-אדם בריא. אבל אחר-כך היה לו עניין עם פרוסטטה, ואי אפשר היה לנתח אותו, אז כל פעם הייתה לו דלקת, בית-חולים, דלקת, בית-חולים, וזה נמאס לו. בבר-מצווה של הנכד שלי הוא כבר היה ככה בלי מצב רוח, הוא כבר לא רצה לחיות. ככה הוא נשכב, וככה הוא שכב עד שהוא נפטר.

ש: אלה, מתי אתם עברתם לנהריים?

ת: הדירה שלנו נשרפה לפני ארבע וחצי שנים.

ש: ואז עברתם לכאן?

ת: כן, אז עברנו לכאן. קנינו פה ממישהו מיד שניה.

ש: ומה את עושה פה, איזה פעילויות את עושה פה בנהריים?

ת: אני הולכת כל יום להתעמלות. אבל אני לא הולכת לחוגים בצהריים, כי אני עוד מנהלת בית.

ש: את מבשלת?

ת: כן, אני מבשלת. לקניות אני לא הולכת, כי אני לא יכולה ללכת, אני רק נוסעת. אז ככה מה שצריכים יום יום, בעלי נוסע לבד וקונה.

ש: ובערב אתם משתתפים בפעילויות שיש כאן?

ת: כן, בערב אנחנו יורדים למטה, יש הרצאות, כל ערב יש משהו. יש הרצאות ויש קבלת שבת בליל שבת, בשבת יש סרט. אתמול נסענו לים, הייתה כאן קבוצה מאורגנת, שנסענו לשבת על שפת היום. אבל אנחנו יוצאים גם לבד. אנחנו יוצאים לתיאטרון, יש לנו מינוי.

ש: פה במוצקין?

ת: בקריית חיים, נשארנו עם המנוי בקריית חיים. עכשיו אנחנו רוצים לעשות מנוי במוצקין, שיש במוצקין פעם בחודש תוכנית של שעה של שירה בציבור ושעה של הופעה של מישהו. אז אנחנו רוצים לעשות מנוי. אנחנו משתדלים לנצל. אנחנו שיחקנו, הייתה לנו קבוצה ששיחקנו קלפים, עוד כשנכנסנו לפה שיחקנו קלפים. אבל אחד מהקבוצה נפטר, יש זוג אחד, אבל הם לא רואים, אז הם כבר לא יכולים לשחק, היא על כיסא גלגלים, והם כבר לא יכולים לשחק. אנחנו נשארנו פה עם שתי נשים מהחברה שלנו. פעם בשבוע אנחנו שלושתנו משחקות קלפים, ביום ראשון אנחנו שלושתנו משחקות קלפים. לתיאטרון עכשיו אנחנו גם יוצאים ביחד, כי להם אין רכב, אז הם עשו את המנוי שלהם לתיאטרון באותו יום שאנחנו נוסעים.

ש: בעלך עדיין נוהג?

ת: כן, פה בקריית מוצקין הוא עדיין נוהג, אבל אני לא נותנת לו לנהוג מחוץ לקריה. אנחנו כבר בגיל שצריכים קצת לשמור.

ש: אלה, המון, המון תודה שהזמנת אותנו, וסיפרת לנו. תמשיכו ליהנות מכל מה שאפשר ליהנות.

ת: לפני שבוע היה לי יום-הולדת.

ש: מזל טוב.

ת: אני בת שמונים ושלוש. אז הנכדה הגדולה שלי, שהיא גרה ברמת-השרון, היא עשתה לי יום-הולדת. היא הזמינה את הבן שלי והמשפחה שלו, את הבת עם המשפחה שלה,

היינו כולנו ביחד כל היום. זה היה משהו לשבת ביחד עם הילדים, עם הנכדים ועם הנינים, זה היה משהו.

ש: שיהיו לכם הרבה ימים שמחים כאלה.

ת: את יודעת, הגיע הזמן שהמפגש עם הילדס ועם הנכדים, זה ממש שמחה. אני אמרתי לך פעם, שכשהיינו צעירים היינו יוצאים עם חברים, עכשיו צריכים את המשפחה. הצעירים עוד לא מבינים את זה.

ש: הם יבינו.

ת: כן, יגיע הזמן שגם הם יבינו. מראה תמונות:

- בתמונה הזאת אלה ההורים שלי בזמן החתונה שלהם.
- זאת תמונה של ההורים שלי עם אחי הקטן, אני ובן-דוד שלי ג'ורג', שהוא נמצא בארצות-הברית.
- זאת תמונה של העיר בוריסלאב (Boryslaw) עם קידוחי הנפט.
- זאת תמונה של מחנה העבודה בבוריסלאב (Boryslaw), זאת הכניסה למחנה. בצד שמאל זה הבניין, ששם אנחנו היינו מוסתרים בזמן שהוציאו את האנשים ממחנה העבודה למחנה ריכוז, למחנה השמדה. אנחנו היינו מוסתרים שם, ויצאנו משם אחרי שהוציאו את כולם – אחי, אבי ואני, יצאנו דרך הפתח הזה בצד שמאל וברחנו משם.
- זאת תמונה שהיינו במחנה העקורים בפרנוואלד (Fohrenwald), ואבא שלי עשה שם מפגש של בני העיר שלנו מבוריסלאב (Boryslaw) בפעם הראשונה.
- זאת גם-כן תמונה ממחנה העקורים בפרנוואלד (Fohrenwald) – בתמונה הזאת אחי, אני ובן-דוד שלנו ג'ורג'.
- זאת תמונה של החתונה שלנו, שהתחתנו על-יד מחנה העקורים בוולפנהאוזן (Wolfratshausen) בשנת '48.
- בתמונה הזאת זה הבית ששם היינו גרים. אז הוא לא היה נראה ככה. זה היה כשנסענו מפה, בעלי נסע, אני לא יודעת באיזו שנה, זה היה אחרי שחילקו לרוסיה את אוקראינה, אחרי שרוסיה הייתה עצמאית, אז אפשר היה לנוסע לשם, כי זה עכשיו אוקראינה. בעלי עומד פה על-יד הבית שלנו, אנחנו גרנו שם מצד ימין, ומצד שמאל הייתה גרה דודה שלי. למעלה רואים פתח כזה קטן, שבאחת מהאקציות אנחנו היינו מוסתרים שם.

- זאת תמונה משפחתית של ההורים שלי, הדוד שלי, האח עם אשתו והבן הבכור והילדים שלי איתנו.
- אני חושבת שזאת תמונה כשלאבא שלי הייתה יום-הולדת אולי כשהוא היה בן שמונים. כן, אני חושבת שהוא היה בן שמונים. זאת גם אותה משפחה, אחי עם אשתו, עם שני הילדים שלו, ואנחנו עם שני הילדים שלנו.
- זאת תמונה של אחי מאנק, שקראו לו משה פרליץ. הוא היה צעיר ממני בשלוש וחצי שנים.
- זאת תמונה שעשינו ביום-הולדת של בעלי כשהוא היה בן שמונים, אחי עם אשתו והבן.
- זאת המשפחה שלי, כשהבן שלנו היה לפני בר-מצווה.
- פה בתמונה הזאת, זאת הייתה חגיגה כשבעלי היה בן שמונים. אני רואה את בעלי באמצע. מסביב ישנם הילדים שלי, הנכדים שלי. פה אני רואה שאני יושבת עם בעלי, שגם-כן שהוא יהיה לי רק בריא.